

Tarvitsemme tilastojen luomaa tietopohjaa

Maarit Jaakkola

Valtionhallinto säästää, ja joukko Tilastokeskuksen tuottamia tilastoja on ehdotettu alustavissa suunnitelmissa lakkautuslistalle. Leikkuriin ovat joutumassa kulttuuri- ja joukkoviestintätilastot sekä harvemmin tuotettava vapaa-aikatutkimus. Perusteena juuri kulttuuri-, vapaa-aika- ja mediatilastojen lakkauttamiselle on, etteivät nämä tilastot ole lakisääteisiä. Yhteensä kahdeksan ei-lakisääteisen tilaston lakkauttamisella tavoitellaan noin 200 000 euron säästöä. Edellisen kerran tilastojen tulevaisuus oli vaakalaudalla 2010-luvulla valtiontalouden säästökuurin aikaan.

Kulttuuritilaston juuret ovat Unescon kehittämässä kulttuurikehikossa, ja Suomessa kulttuuritilastoja on julkaistu 1970-luvun lopulta lähtien (Tilastokeskus 2001; Tilastokeskus 2024b). Kulttuuritilasto kuvaa kulttuurialan tuotantoa, tarjontaa, taloutta, julkista tukea, työvoimaa, koulutusta sekä harrastusta ja kulutusta eri taiteen- ja kulttuurialoilla. Tietoja on kerätty lukuisista eri lähteistä Tilastokeskuksesta, eli kyseessä on niin sanottu kokooma- tai sekundääritilasto.

Kulttuuritilastoihin koostettuja tietoja on saatavilla jatkuvasti päivitettävästä kulttuuritilaston taustatietopalvelusta. Vuoteen 2014 asti tietoja julkaistiin myös painetussa julkaisussa. Viime vuosina kulttuuritilastoista on voinut lukea esimerkiksi, että kulttuuriammateissa työskentelevien määrä on supistunut, kulttuurialan työvoimasta noin puolet sijoittui Uudellemaalle, kulttuurialan opiskelijoiden määrä on kasvanut, ja että pandemia on vaikuttanut monella tapaa kulttuurialaan (Tilastokeskus 2024c).

Tilastokeskus ja liikenneministeriö aloittivat joukkoviestinnän tilastoinnin kehittämisen yhteistyönä 1980-luvulla, ja ensimmäiset joukkoviestinnän kokoomajulkaisut näkivät päivänvalon vuosikymmenen lopussa. Joukkoviestintätilasto (Tilastokeskus 2024a) kuvaa joukkoviestinnän eri sektoreiden taloutta, yritysrakenteita, sisältöjä, kulutusta, yleisöjä ja työvoimaa. Tietoja julkaistaan jatkuvasti päivitettävässä joukkoviestintätilaston taulukkopalvelussa. Tilastosta on saanut yleiskuvaa siitä, miten esimerkiksi lehdistön, radion, television, tilausvideopalveluiden ja elokuvateattereiden markkinat ovat kehittyneet Suomessa. (Tilastokeskus 2024c.)

Vapaa-aikatutkimuksen tiedot kerätään kyselyillä ja eri rekistereistä noin kymmenen vuoden välein. Tiedot täydentävät vastaavasti noin kymmenen vuoden välein tehtävistä ajankäyttötutkimuksista piirtyvää kuvaa. Ensimmäinen kulttuuriharrastus- ja vapaa-aikatutkimuksen aineisto koottiin jo vuonna 1977 (Hanifi 2021). Vapaa-aikatutkimuksissa on kysytty kulttuuritilaisuuksissa kuten teatterissa ja konserteissa käymisestä, kirjaston käytöstä, urheilun, liikunnan, ulkoilun ja käsitöiden harrastamisesta, järjestöosallistumisesta sekä uskonnollisesta osallistumisesta. Tiedoista on ollut apua kulttuurisen muutoksen, kuten eri väestöryhmien maun, tutkimisessa.

Jos kulttuuri- ja joukkoviestintätilastointi Suomessa loppuisi kokonaan, Suomesta tulisi ainoa Pohjoismaa, jossa systemaattista tilastoperustaa ei ylläpidettäisi – jopa Ahvenanmaalla (ÅSUB 2024) ja Färsaarilla (Hagstova Føroya 2024) on säännöllistä kulttuuritilastointia. Eurostatin mukaan EU-maista vain Irlannilla, Kyproksella ja Maltalla ei ole omaa kulttuuritilastointia.

Kahdella ja osin kolmella kielellä julkaistavalla koontityöllä on ollut suuri käyttöarvo. Kulttuuri- ja joukkoviestintätilastoja hyödynnetään erilaisissa jatkoanalyysissä sekä kansallisesti että kansainvälisesti, esimerkiksi pohjoismaisissa tietokannoissa: Statisticon (2024) ylläpitää Pohjoismaisen ministerineuvoston 1960-luvulta lähtien rahoittamaa pohjoismaista tilastotietokantaa ja pohjoismaisen media-tutkimuksen keskus Nordicom on tehnyt tilastokoonteja (ks. esim. Harrie 2017).

Pohjoismainen tilastotyön kehitys herättää juuri nyt huolta laajemminkin. Norjan Bergenissä sijainnut Medienorge-keskus on kerännyt joukkoviestinnän tilastoja vuodesta 1994, ja se sulki ovensa vuoden alussa, kun kulttuuri- ja tasa-arvoministeriö lakkautti sen 2,4 miljoonan kruunun eli runsaan

200 000 euron rahoituksen. Tilastointitoiminto siirtyi valtion mediaviranomaiselle Medietilsynetille Osloon, mutta työn jatko on epäselvää (Silvola 2024). Kulttuurin tilastotyö on tyypillisesti muutaman henkilön varassa ja siten haavoittuvaa. Tanskassa kulttuuri-, vapaa-aika- ja mediatilastoja kokoavat yhteistyössä tilastoviranomainen Danmarks Statistik, kulttuuriministeriö sekä Slots- og Kulturstyrelsen, Islannissa tilastoviranomainen Hagstofa Íslands.

Tilastotietoperustaa on pyritty vahvistamaan viime vuosina. Pohjoismaisista kulttuuri- ja media-tilastoista on pitkään puuttunut tietojen vertailtavuus, sillä kullakin maalla on ollut erilaiset tavat kerätä ja dokumentoida tietoa. Göteborgissa sijaitsevan Myndigheten för kulturanalys -viranomaisen yhteydessä toimiva pohjoismainen kulttuuripolitiikan keskus Kulturanalys Norden on harmonisoinut pohjoismaisia kulttuuritilastoja: julkisen sektorin kulttuurimenoja, kulttuurialojen työllisyyttä sekä kirjasto-, museo-, teatteri- sekä elokuva-alaa koskevat tilastot (Kulturanalys Norden 2024).

Viime vuonna opetus- ja kulttuuriministeriö (2024) julkaisi kolmivuotisen kehittämisprojektin tuloksena Taidejakulttuuri.fi-kulttuuritietokannan, jossa Tilastokeskus on yhtenä tiedontuottajana. Kuntaliitto (2024) on kehittänyt kuntien kulttuuritilastot -raportointialustaa erityisesti kuntien kulttuuritoimesta vastaavien ja kulttuuritoimintaa kehittävien ja luottamushenkilöiden käyttöön. Valtiontalouden leikkaukset vaikuttavat myös näiden hankkeiden jatkuu.

Viranomaisten tuottama säännöllinen tilastointityö on kaikille tiedontuottajille peruskallio, jolla seistä. Tutkijat ja päättäjät eivät ole tilastontarpeessaan yksin, vaan tilastotietoa tarvitsevat myös kouluttajat, opiskelijat, toimittajat, eri yhteiskunta-alojen osaajat ja tavalliset kansalaiset. Etenkin virheellisen ja harhaanjohtavan tiedon aikakaudella – jossa kulttuuria kutsutaan ”luksuspalveluksi” – julkiseen keskusteluun, kansalaismielipiteen muodostamisen, demokraattisen päätöksenteon ja yhteiskuntavakauden lujittamisen tueksi tarvitaan faktatietoa. Kulttuuri- ja viestintäalan rakenteiden systemaattinen ja säännöllinen seuranta tekee näkyväksi kulttuuria makroperspektiivistä: markkinoina, yhteiskunnallisina rakenteina, instituutioina, ihmisjoukkoina, käyttäytymismalleina ja kehityssuuntauksina. Suurin osa kulttuurintutkijoista tekee laadullista tutkimusta eikä toteuta laajoja aineistonkeruita ja tilastollisia analyysjä itse.

Koska hätä keksii keinot, Tilastokeskuksessa on kevään aikana tutkailtu, miten tilastotyötä voisi tehostaa tiedonhakua automatisoimalla, koneluettavaa rakenteista dataa hyödyntäen. Kulttuuritilaston asiantuntijoiden mukaan myös esimerkiksi tilastotietojen päivitysvälejä harventamalla voitaisiin saada aikaan säästöjä ilman, että koko tuotanto lakkaa.

Budjettileikkausten kohdentuminen ja säästötoimenpide-ehdotukset tarkentuvat tulevana kuu-kausina. Sivistyksen teemavuoden sopisi huipentua uutisiin, jotka vahvistavat maamme sivistyksen pohjaa, eivät mureenna sitä.

LÄHTEET

- Hagstova Føroya (2024) Culture and religion. <https://hagstova.fo/en> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- Hanifi, Riitta (2021) Mitä vapaa-aika on, ja miten sitä voidaan tutkia? Teoksessa Riitta Hanifi, Juha Haaramo & Kaisa Saaremaa (toim.) *Mitä kuuluu vapaa-aikaan? Tutkimus, tieto ja tulkinnot*. Tilastokeskus, 9–24.
- Harrie, Eva (2017) Newspapers in the Nordic media landscape 2017. *Nordic Media Trends* 14. Nordicom.
- Kulturanalys Norden (2024) Publikationer inom Kulturanalys Norden. <https://kulturanalys.se/temaomraden/kulturanalys-norden/> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- Kuntaliitto (2024) Kuntien kulttuuritilastot KULTTI. <https://www.kuntaliitto.fi/hyvinvointi-ja-sivistys/sivistystoimenkehittaminen/kulttuurin-kuntatietohanke-kultti> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2024) Tietoa palvelusta. Taide ja kulttuuri. <https://www.taidejakulttuuri.fi/tietoa-palvelusta/> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- Silvola, Nils M. (2024) Medienorge legges ned for godt: – Veldig synd. *Journalisten* 9.1.2024. <https://www.journalisten.no/medienorge-legges-ned-for-godt-veldig-synd/599694?noLog=1> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- Statisticon (2024) Nordic Statistics Database. <https://www.nordicstatistics.org> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- Tilastokeskus (2001) *Kulttuuritilasto 2001*. Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (2024a) Joukkoviestintä. <https://stat.fi/tilasto/jvie> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- Tilastokeskus (2024b) Kulttuuri. <https://stat.fi/tilasto/klf> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- Tilastokeskus (2024c) Julkaisut. <https://stat.fi/julkaisut?statistic=jvie> (Tarkistettu toukokuussa 2024)
- ÅSUB, Ålands statistik- och utredningsbyrå (2024) Kultur. <https://www.asub.ax/sv/statistik/kultur> (Tarkistettu toukokuussa 2024)

Kirjoittaja työskentelee Nordicomien toisena johtajana ja on toiminut Tilastokeskuksen joukkoviestintätilaston asiantuntijaryhmän jäsenenä vuodesta 2022 lähtien.